

16. Карплюк І.А., Смолянський Б.Л. К вопросу о классификации пищевых отравлений // Журн. микробиол. – 1990. – № 3. – С. 4-8.
17. Слободкін В.І. До питання про класифікацію харчових отруєнь // Матер. пленуму УНМТМЕП ім. Д.К. Заболотного (7-9 червня 2000 р.). – Київ-Одеса, 2000. – С. 99-100.
18. Иващенко М.И. Кишечные инфекции. – Киев: Здоров'я, 1982. – 247 с.
19. Круглова Т.Е. Влияние внешней среды на вирулентность шигелл Зонне // Эпидемиология и профилактика кишечных инфекций. – Горький, 1980. – С. 20-24.
20. Ребенок Ж.О. Харчова токсикоінфекція // Інфекційні хвороби. – 2002. – № 3. – С. 61-64.
21. Волянський Ю.Л., Чернявський В.І., Савінова О.М., Дзюба А.І. Індикація антигенів сальмонел методом точкової імуноферментної детекції // Там само. – 1997. – № 3. – С. 8-10.
22. Зарицкий А.М. Сальмонеллезы. – Киев: Здоров'я, 1988. – 160 с.
23. Петровская В.Г. Генетические основы вирулентности патогенных и условно патогенных бактерий // Журн. микробиол. – 1984. – № 7. – С. 77-85.
24. Фролов А.Ф., Зарицкий А.М., Фельдман Ю.М. Новые принципы и критерии оценки патогенных и условно патогенных микроорганизмов // Там же. – 1986. – № 9. – С. 93-97.
25. Фролов А.Ф., Зарицкий А.М., Фельдман Ю.М. Еще раз об условной патогенности микроорганизмов (Ответ оппоненту) // Там же. – 1989. – № 5. – С. 96-98.
26. Петровская В.Г. К дискуссии по поводу статьи Фролова А.Ф. и соавт. // Там же. – 1987. – № 6. – С. 71-73.
27. Ряпис Л.А., Беляков В.Д. Бактериальные виды и их структуры // Там же. – 1997. – № 5. – С. 110-114.
28. Бухарин О.В., Гриценко В.А. Экологическая детерминированность внутривидового разнообразия патогенных бактерий // Там же. – 2000. – № 1. – С. 103-106.
29. Зарицкий А.М., Макдей М.В., Вакареш Н.А. Острые кишечные инфекции // МОЗ Украины. – Киев, 1997. – С. 5-6.

© Москалюк В.Д., 2003
УДК 616.921.5+616.2-022.7]-085

В.Д. Москалюк

ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЛІКУВАННЯ ГРИПУ ТА ІНШИХ ГРВІ

Буковинська державна медична академія

Грип та інші гострі респіраторні вірусні інфекції (ГРВІ) – найбільш поширені інфекційні недуги в Україні, на які щорічно хворіє від 10 до 25 % населення, а в роки великих епідемій цей показник може сягати 30 % [1]. На їх частку припадає від 60 до 96 % від усіх зареєстрованих інфекційних захворювань [2]. Вони мають чітку зимово-весняну сезонність, часто виникають на тлі імунодефіцитних станів і мають найвагомий вплив на здоров'я людей [3].

У структурі інфекційної захворюваності грип посідає друге місце, поступаючись лише сумі гострих інфекцій дихальних шляхів іншої етіології [4].

Практично всі епідемії грипу та інших ГРВІ супроводжуються розвитком ускладнень у вигляді менінгеального синдрому, менінгіту, менінгоенцефаліту, пневмонії, гострої серцево-судинної недостатності та ін. [5, 6]. Для них характерна і висока смертність [7]. Мало вивченими залишаються ускладнення, що розвиваються при грипі В та С [8].

Небезпека захворювання ускладнюється тим, що вірус грипу здатний пригнічувати імунні реакції

організму і тим самим посилювати тяжкість хронічних захворювань, викликаючи їх декомпенсацію [9].

Незважаючи на проведення масових протигрипозних профілактичних заходів, захворюваність продовжує залишатись високою [10, 11].

На сьогодні грипу відводиться перше місце як проблемі, що не має радикального вирішення [12].

Значні труднощі становить лікування ГРВІ. Для цього переважно використовуються патогенетичні та симптоматичні засоби, оскільки можливості етіотропної терапії обмежені [13].

У практичній діяльності лікарі з протівірусних протигрипозних препаратів найширше використовують ремантадин. Він добре переноситься хворими, однак проявляє дію в перші два дні хвороби і тільки при грипі, викликаному вірусом типу А [14]. Проте цей засіб при грипі не завжди ефективний [15]. Інший протівірусний препарат – мідантан (амантадин) – за своєю дією схожий до ремантадину, однак викликає ряд побічних реакцій (біль голови, диспепсичні явища тощо). При грипі, викликаному вірусом типу В, ефективний

адапромін, але він також застосовується рідко [16]. Призначення цих засобів становить певні труднощі, пов'язані з неможливістю встановити тип вірусу, який викликав захворювання. У багатьох випадках їх призначення є необґрунтованим.

При грипі активним є рибавірин в аерозолі. Він діє на всі типи вірусів, проте висока вартість не дозволяє широко застосовувати його в практиці [16].

Антигрипін також втратив своє значення. Ефективнішими є препарати, основною діючою речовиною яких є парацетамол – колдфлю та аналоги. Рекомендують призначати «Грип-контроль» – засіб, що містить ібупрофен, діазолін, аскорутин і ін. також володіють рядом побічних реакцій, що обмежує їх застосування в практичній діяльності [17].

Отримані в останні роки нові протівірусні препарати – арабінозид-нуклеотид А, арабінозид-нуклеотид АМР, амфотерицин В, віразол, алпізарин та ін. також володіють рядом побічних реакцій, що обмежує їх застосування в практичній діяльності [18].

Проводилось вивчення дії гропрінозину при грипі. Встановлено, що цей препарат володіє протівірусною та імуномодулювальною дією, суттєво покращує показники білкового обміну, підвищує вміст імуноглобулінів у сироватці крові, скорочує тривалість основних клінічних симптомів [19].

Відмічена висока ефективність препаратів групи «Колдрекс» при простудних захворюваннях [20].

Вивчені деякі механізми протівірусної дії та токсичності протигрипозного засобу афлубін. Встановлено його пряму протівірусну та інтерфероноутворювальну активність і малотоксичність, однак він також не набув широкого практичного значення [21].

В Інституті епідеміології та інфекційних хвороб ім. Л.В. Громашевського АМН України розроблений рослинний концентрат «Джерело», який містить 26 компонентів, що володіють антибактерійною, протівірусною дією, покращують репарацію слизових оболонок і підсилюють імунні реакції [22, 23].

При тяжкому ступені грипу багато авторів рекомендують призначати протигрипозний імуноглобулін [10]. Однак введення його повинно бути значно обмежено у зв'язку з можливістю зараження НСV-інфекцією [16].

Проводилось вивчення при грипі з менінгальним і радикулярним синдромами механізму дії анти-флу – засобу, що володіє жарознижувальним, знеболювальним, судинозвужувальним, антигістамінним і сечогінним ефектами. Відмічено його високу ефективність і рекомендовано призначати замість внутрішньовенного крапельного введення судинних і сечогінних засобів [24].

Досить ефективну протівірусну дію проявляють також сік каланхое, цибулі, часнику. Їх призначають у вигляді інгаляцій або крапель у ніс [14, 25].

З перших днів грипу та інших ГРВІ для дезінтоксикації обов'язково рекомендують потогінні засоби (чай з лимоном, калиною, малиновим варенням, настій квітів липи, бузини, евкаліпта, хвоща польового, гаряче молоко з медом тощо), ентеросорбенти [16, 24].

З метою пригнічення синтезу біологічно активних речовин, стимуляції вироблення ендогенного інтерферону, а також для зменшення гіпертермії, головного болю, полегшення інших ознак хвороби застосовують нестероїдні протизапальні засоби (мефенамову кислоту, парацетамол, аскаф тощо). Досить ефективним протигрипозним засобом є НЛ-КОЛД – комбінований препарат, що містить нестероїдний протизапальний, протинабряковий, антигістамінний та інші агенти.

Для покращення дренажної функції бронхів, розрідження харкотиння необхідно приймати відхаркувальні та муколітичні засоби: термопсис, мукалтин, лазолван, тусин та ін. Ефективними є інгаляції настоянок листя шавлії, евкаліпту [24]. Зменшення секреції рідких виділень з носа досягається закапуванням у носові ходи назолу, нафтизину, галазоліну [16].

Обов'язковим є включення в комплекс лікування засобів, що володіють антиоксидантними властивостями (аскорбінова кислота, аскорутин, три-ві або три-ві плюс, α -токоферол та ін.), а також препаратів, що містять кальцій (кальцію глюконат, кальцію гліцерофосфат) [16, 26].

Існують різні погляди щодо призначення антибактерійної терапії.

При неускладненому перебігу грипу чи іншого ГРВІ антибіотики протипоказані у зв'язку з підсиленням алергізації організму, пригніченням утворення протигрипозних антитіл, збільшенням частоти різних ускладнень. У ряді випадків призначення антибіотиків є обов'язковим: наявність хронічного вогнища інфекції, тривалість гарячки довше 5 діб, поява ознак приєднання вторинної інфекції, наявність первинного або вторинного імунодефіциту, цукровий діабет [16].

Показаннями до призначення антибіотиків є: дуже тяжкий перебіг грипу (гіпертоксична форма з енцефалітними явищами), грип у дітей перших 2 років життя, вагітність, різко ослаблені хворі, особи похилого і старечого віку. Найбільш доцільним є застосування нових макролідів (сумамед, азитроміцин), цефалоспоринов III покоління

(цедакс), комбінації цефалоспоринів з інгібіторами β -лактамаз (клавуланова кислота, сульбактам) [23]. Препаратами вибору можуть бути фторхінолони (офлоксацин, ципрофлоксацин та ін.).

Перспективним у лікуванні хворих на грип та інші ГРВІ є застосування інтерферонів, індукторів інтерферонів і лазеротерапії.

Дослідженнями останніх років встановлено, що противірусний ефект інтерферонів пов'язаний не з їх прямою дією на віруси, а зі зміною обмінних процесів у клітинах. У результаті зростає синтез нових ферментів – олігоаденілатсинтетази і латентної ендонуклеази, активізація яких призводить до пригнічення синтезу вірусних білків [27]. Інтерферон- α стимулює фагоцитоз макрофагів і нейтрофілів, активує продукцію в них вільних форм кисню, підвищуючи цим самим цитотоксичність клітин [28].

Численність описаних тепер ефектів інтерферонів (імуномодулювальний, противірусний, антимікробний, антипроліферативний та ін.) вказують на широкі контрольні-регуляторні функції цих препаратів, спрямовані на збереження гомеостазу [29]. Інтерферони стимулюють також резистентність клітин до вірусів [30].

Відомо, що найбільш ефективним способом введення інтерферонів при ГРВІ є аерозольний [24], але в літературі практично немає робіт, де б інтерферони вводили у вигляді аерозолі. Короткочасне застосування інтерферонів впродовж 2-3 днів полегшує перебіг грипу, однак введення їх парентерально може посилювати грипозподібний синдром [16].

Досвід застосування в останні роки рекомбінантного $\alpha 2b$ -інтерферону – віферону свідчить про його виражений противірусний та імуномодулювальний ефекти, що, в сукупності зі зручною лікарською формою у вигляді свічок, привертає увагу вчених до подальшого вивчення його дії при ГРВІ [31].

При будь-якому серологічному варіанті грипу ефективним є людський лейкоцитарний інтерферон [32]. Проте дорожнеча, ряд побічних реакцій обмежують його застосування.

Більш перспективним є застосування хіміопрепаратів, що володіють як широким спектром противірусної активності, так і вираженою імунокоригувальною дією – індукторів синтезу інтерферонів. До них належать аміксин, амізон, циклоферон, протефлазид та ін. Однією з властивостей індукторів інтерферонів є формування стійкої неспецифічної резистентності організму впродовж тривалого часу після їх введення [33].

У літературі є тільки окремі роботи, присвячені вивченню аміксину на перебіг ГРВІ. Встановле-

но, що він володіє широкою противірусною, імуномодулювальною дією, сумісний з антибіотиками та іншими засобами традиційного лікування [18, 34]. Аміксин у 2 рази скорочує строки видужання хворих на ГРВІ порівняно з пацієнтами, які отримували загальноприйняте лікування, значно зменшує частоту розвитку бактерійних ускладнень за рахунок стимуляції продукції інтерферону, стовбурових клітин кісткового мозку та посилення антитілоутворення [24].

Досить ефективним індуктором інтерферону, а також жарознижувальним засобом вважається амізон [16, 35]. Низька вартість, відсутність побічних реакцій сприяють більш широкому застосуванню його для лікування хворих порівняно з аміксином. На фоні прийому амізону ГРВІ перебігали значно легше, не супроводжуючись розвитком ускладнень бактерійної етіології [36].

Автори, що вивчали дію циклоферону при захворюваннях з бронхолегеневою патологією, відзначають, що він індукує вироблення в організмі раннього α -інтерферону, проявляє м'який імунокоригувальний ефект, стимулюючи нейтрофіли периферичної крові, збільшує їх протизапальний потенціал і можливість до високої генерації активних форм кисню. Все це обґрунтовує показання до застосування його при вірусних респіраторних інфекціях. Клінічна практика показує, що потужними імуномодулювальними, дезінтоксикаційними та антиоксидантними властивостями володіє поліоксидоній [37].

Трапляються роботи, в яких з метою підвищення неспецифічної резистентності організму при ГРВІ призначали дибазол, однак цей захід не був виправданим.

Останні два десятиріччя відзначились появою нового медичного напрямку – лазерної медицини. Вона активно увійшла в усі медичні спеціальності і зараз вважається ефективним і перспективним методом лікування різних захворювань [38].

Лазеротерапія покращує загальні та місцеві реакції імунітету, проявляє протизапальну дію. Доведена ефективність опромінення низько-енергетичним гелій-неоновим лазером слизових оболонок верхніх дихальних шляхів, мигдаликів, шкіри передньої та задньої поверхонь грудної клітки [24, 39]. Лазеролікування ефективне в комплексі з медикаментозною терапією та іншими факторами фізичної дії [40]. Багато дослідників пов'язують лікувальний ефект низькоінтенсивного лазерного випромінювання з його сприятливим впливом на процеси пероксидного окислення ліпідів, які відіграють важливу, а часом і вирі-

шальну роль у розвитку багатьох захворювань [41]. Опромінення лазером тканин підвищує стійкість їх мембран до продуктів перекисного окислення ліпідів за рахунок підвищення активності антиоксидантних ферментів (супероксиддисмутази, каталази, глутатіонпероксидази), які є фотоакцепторами лазерного випромінювання. Вважається, що показники оксидантної системи організму (рівень малонового ди+альдегіду) та антиоксидантного захисту (активність церулоплазміну плазми крові) можуть служити критерієм ефективності лазерної терапії. Лазеротерапія у хворих на грип та інші ГРВІ скорочує в середньому на 3-4 дні терміни клінічного одужання [42]. Проте вказаний метод лікування практично не застосовується в інфектології.

У літературі не знайдено робіт, присвячених вивченню комплексного впливу інтерферонів, індукторів ендогенних інтерферонів і лазеротерапії на стан неспецифічного та імунного захисту організму при ГРВІ.

Таким чином, незважаючи на великий арсенал лікарських засобів, що застосовуються для лікування грипу та інших ГРВІ, перебіг їх у багатьох випадках буває тяжким з розвитком ускладнень, які призводять до смерті. У зв'язку з цим назріла необхідність удосконалення існуючих і розробки нових ефективніших методів лікування, підбору оптимальних доз лікарських засобів та кратності їх введення.

Література

1. Бобильова О.О., Бережнов С.П., Мухарська Л.М. та ін. Проблема інфекційної захворюваності залишається актуальною проблемою системи охорони здоров'я та держави // Сучасні інфекції. – 2001. – № 1. – С. 4-10.
2. Аронова М.М. Оперативне стіження за перебігом епідемії грипу та ГРВІ в Україні в епідемічний сезон 2001-2002 років // Там само. – 2002. – № 2. – С. 8-10.
3. Ляшевич О.М. Взаємозв'язок між інтенсивністю впливу окремих факторів довкілля і захворюваністю дітей на гострі респіраторні вірусні інфекції // Інфекційні хвороби. – 2001. – № 2. – С. 39-43.
4. Шестакова І.В., Дуда О.К., Губенко І.М. Помилки в діагностиці грипу на догоспітальному етапі // Клінічні проблеми боротьби з інфекційними хворобами: Матеріали VI з'їзду інфекціоністів України (25-27 вересня 2002 р., Одеса). – Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – С. 447-448.
5. Гендон Ю.З. Живые холодоадаптированные реассортантные гриппозные вакцины // Вопр. вирусологии. – 2001. – № 3. – С. 5-12.
6. Гурьева С.А. Трехлетний опыт вакцинации против гриппа // Лечащий врач. – 2002. – № 9. – С. 30-33.
7. Карпунин Г.И. Грипп. – СПб: Гиппократ, 2001. – 359 с.
8. Козько В.М., Граділь Г.І., Кацапов Д.В. Етіологічна структура гострих респіраторних захворювань на Харківщині // Нейроінфекції. Інші інфекційні хвороби: Матер. наук.-практ. конф. і пленуму Асоціації інфекціоністів України (26-27 квітня 2001 р., Харків). – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – С. 216-217.
9. Seder R.A., Hill A.V. Vaccines against intracellular infections requiring cellular immunity // Nature. – 2000. – V. 406, N 6797. – P. 793-798.
10. Карпунин Г.И., Карпухина О.Г. Диагностика, профилактика и лечение острых респираторных заболеваний. – СПб: Гиппократ, 2000. – 180 с.
11. Slifka M.K. Noncytotoxic HIV immunity // ASM News. – 2000. – V. 66, N 9. – P. 143.
12. Міроненко А.П., Мухопад В.О. Стратегії та стадії контролю грипу // Інфекційні хвороби. – 2001. – № 2. – С. 55-58.
13. Григорьев К.И., Запруднов А.М. Простудные заболевания и гипертермия // Лечащий врач. – 2002. – № 9. – С. 30-33.
14. Возианова Ж.И. Грипп // Инфекционные и паразитарные болезни: В 3-х т. – Киев: Здоров'я, 2000. – Т. 1. – С. 60-95.
15. Дівоча В.П., Мікелашвілі М.Т., Міхальчук В.Н. Дія інгібітора трипсиноподобних протеаз на гриппозну інфекцію в експерименті // Інфекційні хвороби. – 2001. – № 2. – С. 35-39.
16. Возианова Ж.І., Печінка А.М. Грип // Лікування та діагностика. – 2002. – № 2. – С. 23-30.
17. Грижак І.Г., Дикий Б.М. Патогенетична терапія грипу і його ускладнень за допомогою набору препаратів «Грип-контроль» // Нейроінфекції. Інші інфекційні хвороби: Матер. наук.-практ. конф. і пленуму Асоціації інфекціоністів України (26-27 квітня 2001 р., Харків). – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – С. 202-203.
18. Никитин Е., Кульчицкая О., Федоренко Т., Карпинчик В. Противовирусная терапия в клинике инфекционных заболеваний // Ліки України. – 2000. – № 11. – С. 40-41.
19. Руденко А.О., Рибалко С.Л., Дядюн С.Т. та ін. Клініко-експериментальні дослідження гропрінозину при грипі // Зб. наук.-практ. та експериментальних робіт. – 2002. – С. 19-22.
20. Амосова Е.Н., Бурчинский С.Г. Клинико-фармакологические аспекты эффективности препаратов группы «Колд-рекс» при лечении простудных заболеваний в практике терапевта // Журн. практ. лікаря. – 2000. – № 3. – С. 50-53.
21. Волянский Ю.Л., Сапожников И.Г., Живица М.В. О противовирусной активности препарата афлубин // Сучасні інфекції. – 1999. – № 3. – С. 99-101.
22. Гайдей В.Р. Використання препаратів рослинного походження для профілактики гострих респіраторних захворювань у дітей, які часто і тривало хворіють // Інфекційні хвороби. – 2002. – № 2. – С. 27-29.

23. Андрейчин М.А. Гострі респіраторні хвороби (лекції). – Тернопіль: Укрмедкнига, 1999. – 38 с.
24. Руденко А.О., Муравська Л.В., Пархомець Б.А. Клініко-лабораторні дослідження при лікуванні грипу та його ускладнень препаратом АНТИ-ФЛУ // Інфекційні хвороби. – 1999. – № 3. – С. 55-56.
25. Діагностика, терапія і профілактика інфекційних хвороб в умовах поліклініки / За ред. М.А. Андрейчина. – Львів: Медична газета України, 1996. – 352 с.
26. Чорновіл А.В., Грицко Р.Ю., Бірка Х.Ю. Застосування вітамінів-антиоксидантів в інфектології // Інфекційні хвороби. – 2001. – № 2. – С. 55-58.
27. Волкова М.А. Основные представления об интерферонах // Гепатол. и трансфузиол. – 1999. – Т. 44, № 4. – С. 32-36.
28. Малашенкова И.К., Тазулахова Э.Б., Дидковский Н.А. Интерфероны и индукторы их синтеза (обзор) // Терапевт. архив. – 1998. – № 11. – С. 35-39.
29. Руденко А., Співак М., Ганова Л. та ін. Препарати інтерферону в комплексній терапії інфекційних захворювань бактеріальної етіології // Ліки України. – 2001. – № 2. – С. 36-41.
30. Новиков Д.К. Противовирусный иммунитет // Иммунопатология. – 2002. – № 1. – С. 5-15.
31. Чеботарева Т.А., Тимина Т.П., Малиновская В.В., Павлова Л.А. Применение Виферона при гриппе и других острых респираторных вирусных инфекциях у детей // Детский доктор. – 2000. – № 5. – С. 16-18.
32. Никитин Е., Кульчицкая О., Федоренко Т., Карпинчик В. Противовирусная терапия в клинике инфекционных заболеваний // Ліки України. – 2001. – № 1. – С. 27-28.
33. Козловський М.М., Бензель Л.В., Лозинський І.М. та ін. Нові перспективні індуктори інтерферону рослинного походження // Клінічні проблеми боротьби з інфекційними хворобами: Матеріали VI з'їзду інфекціоністів України (25-27 вересня 2002 р., Одеса). – Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – С. 306-307.
34. Львов Н.И., Пак Н.Н., Войцеховская Е.М. и др. Влияние амиксина на активность сывороточного интерферона при острых респираторных заболеваниях // Мед. иммунология. – 2002. – Т. 4, № 2. – С. 242-243.
35. Венгловська Я.В., Богачик Н.А., Трефаненко А.Г., Носова Г.А. Терапевтична ефективність амізону при гострих респіраторних вірусних захворюваннях у дорослих // Нейроінфекції. Інші інфекційні хвороби: Матер. наук.-практ. конф. і пленуму Асоціації інфекціоністів України (26-27 квітня 2001 р., Харків). – Тернопіль: Укрмедкнига, 2001. – С. 191-192.
36. Лоскутова І.В., Шаповалова І.О., Терьошин В.О., Соцька Я.А. Оцінка ефективності амізону в клінічній практиці лікаря-інфекціоніста // Клінічні проблеми боротьби з інфекційними хворобами: Матеріали VI з'їзду інфекціоністів України (25-27 вересня 2002 р., Одеса). – Тернопіль: Укрмедкнига, 2002. – С. 318-320.
37. Хаитов Р.И., Пинегин Б.В. Современные иммуномодуляторы: основные принципы их применения // Иммунология. – 2000. – № 5. – С. 4-7.
38. Wandee W. Laseropunktura i biostimulacja laserowa. – Warszawa, 1995. – 87 s.
39. Молодан В.И. Лазеротерапия – механизм действия, применение в клинике внутренних болезней // Врачеб. практика. – 2001. – № 4. – С. 94-101.
40. Коркушко А.О. Результаты применения низкоинтенсивного лазерного излучения в эксперименте и клинике // Фотобиол. и фотомедицина. – 2001. – Т. 4, № 1-2. – С. 58-59.
41. Рапопорт С.И., Расулов М.И., Лаптева О.Н. Лазеротерапия и ее применение в гастроэнтерологии // Клин. медицина. – 1999. – №1. – С. 34-39.
42. Качор В.А. Клинико-термографические критерии течения острых респираторных вирусных инфекций и эффективности лазеро- и иглотерапии: Автореф. дис. ... канд. мед. наук. – Тернополь, 1992. – 21 с.